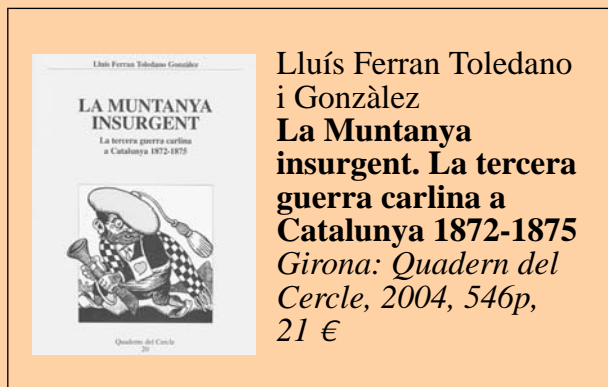

(RESSENYES)

Lluís Ferran Toledano i Gonzàlez
La Muntanya insurgent. La tercera guerra carlina a Catalunya 1872-1875
Girona: Quadern del Cercle, 2004, 546p, 21 €

El Carlisme al Sexenni

Aquest estudi, que és una versió reduïda de la tesi doctoral de l'autor, representa un exemple paradigmàtic de com des de la història local es pot arribar a la història general de la manera més suggeridora. Ço és, aquest acurat treball parteix de la recerca minuciosa i esporàdica de la crònica local per projectar-la en un marc més ampli on el lector pot endinsar-se en la problemàtica de la Tercera Guerra Carlina a Catalunya i Espanya i alhora comprendre el substrat de la cultura política legitimista en un quadre comparatiu sud-europeu.

De fet, Lluís Ferran Toledano s'ha fet conèixer, en els últims anys, per haver publicat diferents estudis sobre el carlisme català, entre els quals destaquen *Entre el sermó i el trabuc. El carlisme català contra la revolució setembrina (1868-1872)* (Lleida: 2001) o *Carlins i catalanisme. La defensa dels furs catalans i de la religió a la darrera carlinada 1868-1875* (Manresa: 2002). Aquests estudis representen un antecedent eloqüent respecte a aquest treball, que es divideix en dues parts simètriques: en la primera hi ha una descripció minuciosa de la Tercera Guerra Carlina tant al Principat com a Espanya, mentre que en la segona hi ha una aproximació transversal al que podríem definir com una fenomenologia de la violència bèl·lica i als carlistes i llur suport social.

Obre l'estudi un capítol introductor en el qual l'autor explica el seu itinerari de recerca, que s'inserix en la línia d'aquells estudis renovadors sobre el legitimisme i el pensament contrarevolucionari que començaren Julio Aróstegui, Jaume Torras i Josep Fontana, i que continuaren Pere Anguera, Jesús Millan, Jordi Canal i un llarg etcètera. En les últimes dècades, aquests historiadors han reflexionat sobre la llarga durada del legitimisme, la seva cultura política i la seva àrea d'influència, fins arribar a

considerar-lo un producte de la modernitat. No es pot comprendre aquest fenomen sense avaluar l'abast de la revolució i de la consolidació del liberalisme, i amb això la seva repercussió en el conservadorisme i en el catolicisme a Catalunya i Espanya. En aquest sentit, Lluís Ferran Toledano ens mostra que els tòpics sobre la contraposició entre muntanya tradicionalista i pla liberal han estat superats per la recerca històrica que ha evidenciat la presència i el fort arrelament del carlisme urbà, la força electoral del qual ha estat important tant en centres urbans com en àrees rurals. Tot i això, no s'ha de passar per alt el suport decidit d'un ampli sector del món pairal al legitimisme, especialment d'aquella «aristocràcia d'espardenya» objecte de les conegudes crítiques de Valentí Almirall. Així l'autor d'aquest estudi fa servir el títol de «muntanya insurgent» com a «metàfora sobre el lloc que ocupava el carlisme en els discursos polítics de l'època, i sobre el caràcter reiteratiu de la seva lluita armada».

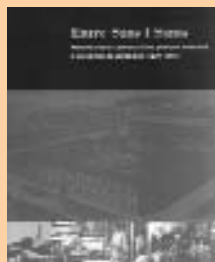
Dit això, el treball s'articula en cinc capítols, dels quals els dos primers cobreixen els antecedents i arriben fins a 1872. L'apropament entre neocatòlics i legitimistes, al llarg dels anys seixanta del segle XIX i especialment en els tres anys anteriors a la caiguda d'Isabel II, és clau per entendre la revifalla carlina durant el Sexenni. Aleshores, aquest front pren alè davant la crisi del moderantisme, representant la conseqüent reestructuració de la dreta conservadora ajudada també per l'onada laïcista desencadenada després de la Revolució de Setembre. L'autor argumenta, a més, que la difusió creixent dels ideals republicans i de l'obrerisme determina una evolució ultracatólica de les classes benestants, tal com ell ha comprovat en la seva anàlisi de les comarques gironines.

La penetració d'aquest sector legitimista es deu, durant els anys 1870-1871, a la creació d'una xarxa de centres catolicomonàrquics per tot el Principat, que explica que, el març de 1871, el carlisme triomfés en les eleccions a diputats, on va obtenir gairebé un terç dels vots emesos. La cesura successiva és representada aleshores pel fracàs de la revolta de 1872, que deixa pas a un desconcert en la direcció del carlisme espanyol, i sobretot del basc. En aquest context, el carlisme català segueix unes pautes pròpies i manté una gran vitalitat que li permet continuar la guerra de l'abril de 1872 al desembre de 1875. Aquests tres anys i mig d'hostilitat tenen el moment àlgid l'any 1874, quan el legitimisme aconsegueix el màxim nombre de combatents i de territori controlat. La narració dels tres anys de guerra ocupa els capítols tercer, quart i cinquè del llibre: hi apareix una extensa galeria de personatges, on sobresurten els cabdills Francesc Savalls i Rafael Tristany, juntament amb els episodis més emblemàtics de la guerra en els diferents escenaris del Principat.

Altrament, la segona part del llibre se centra en la guerra viscuda, amb una atenció especial a la naturalesa de la violència a través de les principals línies de conflictes existents a Catalunya durant el Sexenni, sense excloure el bàndol liberal. Aquí Lluís Ferran Toledano reflexiona i ens descriu les diferents repercussions de les hostilitats que contribuïren a exasperar els ànims de la població civil: des d'autèntics actes de guerra com els bloqueigs de petites i grans poblacions, els sabotatges contra el ferrocarril (i la paralització de tot tipus de correspondència), el segrest d'autoritats municipals i les coercions contra persones de diferents ideologies, fins a coaccions d'ordre menor però d'importància simbòlica, com la destrucció d'arbres de la llibertat o la prohibició de matrimonis civils. En aquest context una de les pitjors càrregues de la guerra fou la política d'hisenda duta a terme tant pels legitimistes com pels liberals en contra de la població civil.

Finalment, aquesta secció inclou també una anàlisi de la vida quotidiana de la societat durant aquests anys: s'hi dibuixen guerrillers carlistes, amb una especial atenció envers la indumentària, l'alimentació i les malalties, com també l'entramat dels suports socials al carlisme, privilegiant aquells propietaris, treballadors, confidents i negociants que desitjaven la victòria legitimista. Tots aquests elements i la riquesa documental, provinent del buidatge de desenes d'arxius municipals i d'una àmplia col·lecció de premsa, fan de *La muntanya insurgent* un estudi acabat que ens restitueix plenament la complexitat del legitimisme i del seu entramat social durant la Tercera Guerra Carlista.

Giovanni C. Cattini
Historiador

Carles Enrech
**Entre Sans i Sants:
història social i
política d'una
població industrial
a les portes de
Barcelona (1839-1897)**
*Barcelona: Ajuntament
de Barcelona, Arxiu
Municipal Districte
Sants-Montjuïc, 2004,
296 p.*

Les transformacions del Pla de Barcelona al segle XIX

Entre Sans i Sants és en primer lloc una monografia sobre l'antic poble de Sants, centrada específicament en el segle XIX, que vol omplir un dels buits historiogràfics del passat més recent, origen de l'actual barri on encara són visibles molts dels aspectes tractats en aquesta obra.

La localització geogràfica de Sants, a cavall entre Barcelona i el Baix Llobregat, caracteritzà l'estructura social i econòmica de la població, amb una activitat basada en l'agricultura i el comerç. A finals del segle XVIII va veure créixer els prats d'indianes, com Ca l'Erasme, Prat Vermell o Prat de l'Ase, que molt aviat implicaren indústries químiques com la Cros. Però fou amb la industrialització –el període tractat en aquest llibre– que Sants ocupà el lloc de capdavanter i punta de llança del procés industrial basat en el cotó i el carbó, amb tres vapors prou significatius del període: El Vapor Vell (Güell, Ramis i Cia.), de 1846; La España Industrial (El Vapor Nou), de 1849, i Can Batlló, establert el 1878 a la Bordeta. Tots ells impulsaren un creixement econòmic, demogràfic i urbanístic que va convertir la vila de Sants en el nucli residencial obrer més important després de Barcelona.

Alguns factors de transformació de l'espai van ser decisius per als canvis que es produïren a Sants. El primer fou l'obertura –iniciada el 1761, en temps de Carles III– de la carretera reial cap a Madrid, coneguda des d'aleshores com “la carretera de Sants” i que juntament amb la de la Bordeta implicà una forta activitat de traginers i carretes, la qual ben aviat va impulsar una forta activitat comercial, sobretot a l'entorn del nucli històric de Sants. D'altra banda, la construcció del canal de la Infanta

el 1817 va fer possible la conversió a regadiu de bona part de l'agricultura. Així, a principis de la dècada de 1840 Sants tenia una pròspera agricultura que comercialitzava els seus productes al mercat de Barcelona: la societat Agrícola Catalana simbolitza aquest desenvolupament. No obstant això, el factor decisiu del fort creixement industrial i la base de la riquesa comercial de la carretera, com demostra Carles Enrech, fou la diferència de fiscalitat de Sants amb relació a Barcelona, un fet bàsic pels propietaris industrials i per la població obrera, de manera que Sants es convertí en nucli residencial de molts treballadors. Aquest element després va anar molt més enllà de la vila de Sants, a l'Hospitalet o les Corts, i va ser una qüestió central del debat sobre l'agregació a Barcelona.

La interrelació de factors, econòmics, demogràfics, socials i polítics es palesa en el punt d'arrencada de l'obra de Carles Enrech: l'any 1839, quan es fixaren uns nous límits territorials i administratius amb la segregació d'Hostafrancs i s'inicià un període on l'activitat política anava fortament interrelacionada amb el procés industrialitzador. L'estudi finalitza l'any 1897, quan es produí la integració dels pobles del pla a Barcelona, justament en un moment de forta crisi i reconversió del sector tèxtil.

La societat santsenca a mitjans de la dècada de 1850 mostrava una població clarament obrera industrial, però que convivía amb altres grups socials com els menestrals, els petits industrials, els comerciants i els petits propietaris urbans i pagesos, sense diferenciació en l'espai urbà. A l'últim terç del XIX la diferència es veu en vertical, no pas en horitzontal. L'anàlisi d'alguns carrers ho confirma novament.

Aquesta convivència entre una societat agrària que s'acabava i la nova societat naixent es descriu a través d'un acurat recull sobre la vida quotidiana dels menestrals i obrers i l'activitat associativa d'ateneus, casinos, societats de socors, corals, cooperatives, grups polítics i entitats religioses. Hi trobem una amplíssima pluralitat ideològica, des del tradicionalisme religiós (sense que quedi clar el paper del carlisme a Sants malgrat algunes referències, per exemple a la pàgina 123) fins als monàrquics i els diversos grups republicans. La pèrdua de la documentació municipal anterior a 1869 –incendiada el 1870– dificulta aquesta investigació. Malgrat l'esforç de Carles Enrech en l'anàlisi exhaustiva de la documentació de l'arxiu municipal de Sants, les referències a la “vaga de les selfactines”, en què El Vapor Nou tingué un paper clau, amb l'assassinat de

Sol i Padrís, queda encara per aclarir (p. 165).

D'altra banda, el procés polític fins l'agregació a Barcelona, objectiu de la investigació, es tracta detalladament. Les dificultats municipals per fer front a les necessitats urbanes de la població, d'una banda, i a la menor fiscalitat, de l'altra, configuren els dos grups socials que entraren en conflicte a partir de la Restauració monàrquica: republicans i obreristes van confluïr en el bloc dels antiagregacionistes, de manera que el debat polític, social i econòmic va anar absolutament interrelacionat. La crisi política municipal s'ha d'entendre en el context de la crisi industrial dels anys vuitanta que implicaren les vagues de 1887 i de 1892, i en el context de la reestructuració industrial que portaren a terme tant La España Industrial com la fàbrica dels Güell, i que va donar lloc a un procés de proletarització i suburbialització de Sants al final de segle, amb un protagonisme ascendent de l'anarquisme i del republicanisme lerrouxista que correspon ja a un procés posterior.

Joan Camós i Cabeceran
Historiador